

ЩОДО КОНТРОЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У зв'язку з тим, що права людини є цінністю вищого порядку і від рівня їх захисту та забезпечення в конкретній державі залежить доля миру і безпеки, міжнародне співтовариство розробило певні механізми контролю за дотриманням прав людини. Ці механізми приводяться в дію міжнародними органами й організаціями. Одним з таких механізмів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі за текстом – Конвенція) [1, с. 13].

Саме завдяки ефективному забезпеченню прав особи, що зокрема передбачає право на індивідуальне звернення за захистом порушених прав, Конвенція стала першим міжнародним правовим документом, спрямованим на захист широкого спектра громадянських та політичних прав.

Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні [2, с.25].

Права й свободи, передбачені Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Головні з них – право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону[3, С. 37].

Конвенція, будучи юридично обов'язковим договором для Високих Договірних Сторін, запровадила систему контролю за імплементацією прав на внутрішньодержавному рівні.

Держави, що ратифікували Конвенцію, тим самим взяли на себе подвійні зобов'язання відповідно до статті 1 Конвенції.

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

По-перше, Держави гарантують відповідність свого внутрішнього законодавства положенням Конвенції. Для виконання цих зобов'язань в окремих випадках їм необхідно вносити певні зміни у своє законодавство та правозастосовну практику.

По-друге, нові держави, що ратифікують Конвенцію, мають виправити будь-які існуючі порушення тих основних прав і свобод, які захищає Конвенція.

Конвенція – це також і унікальна система, що виступає в якості «міжнародного загального права» і функціонує в режимі прийнятності та незалежності. Про неї можна говорити як про систему загального права в тому сенсі, що вона розвивається завдяки створюваному Судом прецедентному праву.

Для «забезпечення додержання зобов'язань, взятих на себе Високими Договірними Сторонами за Конвенцією» існує такий контролюючий механізм як Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Устрій Суду визначається Європейською конвенцією з прав людини. Юрисдикція Суду поширюється на всі справи, які стосуються тлумачення і застосування цієї Конвенції. Суд може не лише приймати рішення про те, чи відбулося порушення Конвенції; він може також призначати «справедливе відшкодування» за завдану шкоду [4, С. 48].

Європейський суд функціонує на постійній основі з метою забезпечення виконання Високими Договірними Сторонами зобов'язань за Конвенцією. Його юрисдикція визнана обов'язковою всіма державами-учасниками й поширюється на всі спори, що пов'язані із застосуванням і тлумаченням норм Конвенції та Протоколів до неї в національних правових системах.

Рішення Європейського суду є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції. Контроль за їх виконанням паралельно із Європейським судом здійснює Комітет Міністрів Ради Європи. Крім того, на запит Комітету Міністрів Європейський суд надає консультативні висновки з питань права щодо тлумачення і застосування норм Конвенції[7].

Україна зі вступом до Ради Європи 9 листопада 1995 року, ставши повноправним її членом, підписала Конвенцію. З набранням Конвенцією чинності для України, після її ратифікації Верховною Радою 17 липня 1997 року наша держава визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського суду. В Україні було запроваджено механізм гармонізації правової системи нашої держави з нормами й стандартами Ради Європи.

Наближення національної системи захисту прав людини до загальноєвропейської практики надало всім, хто перебуває під юрисдикцією України, право на звернення до Європейського суду в разі порушення нашою державою, її органами, посадовими особами норм Конвенції, положення якої визнані обов'язковими на території України. Це право передбачено ст. 55 Конституції нашої держави, яка надає можливість звернення за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після використання особою національних засобів захисту [4, с. 48].

Відповідно при колізії норм національного законодавства України та Конвенції пріоритетному застосуванню підлягають саме норми Конвенції як міжнародного договору. На користь цієї позиції можна навести і той аргумент що в міжнародному публічному праві діє один із основоположних принципів. Це принцип добросовісного виконання державою своїх міжнародних зобов'язань [5, с. 370].

З розширенням членства Держав-учасниць Ради Європи збільшилося навантаження роботи Європейського суду. Таким чином, виникла нагальна потреба проведення реформи, спрямованої передусім на перебудову системи з метою скорочення тривалості провадження в Страсбурзі, а також виникла потреба в механізмі нагляду, який би міг працювати ефективно. Оскільки справи на початковому етапі розглядалися Європейською Комісією з прав людини, потім передавалися до Європейського суду чи Комітету міністрів для кінцевого визначення.

Така процедура, звичайно, дублювала певний обсяг робіт, а також приводила до певних затримок. Тому Протоколом № 11 Держави-учасниці Ради Європи внесли зміни і доповнення до певних положень Конвенції, зокрема, для того, щоб замінити існуючу Європейську комісію і Європейський суд з прав людини новим постійним Судом.

Для прийняття рішень у справах Суд засідає в комітетах, Палатах і Великій палаті. В Палатах і Великій палаті завжди засідає суддя, обраний від заінтересованої держави.

Комітети складається з трьох суддів, Палати – з семи, а Велика палата – з сімнадцяти.

Комітети утворюється Палатами на визначений строк. Палати утворюються судом також на визначений строк.

Для прийняття рішень щодо індивідуальних, а також міждержавних заяв, направлених до Європейського суду, і для розгляду запитів

про дачу консультативних висновків існує Велика палата у складі сімнадцяти суддів. Голова Суду, заступники Голови, Голови Палат і суддя, обраний від держави, проти якої подано заяву, є членами Великої палати.

Суд розглядає заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе жертвами внаслідок порушень положень Конвенції однією з держав-учасниць, або розглядають заяви від Держави-учасниці у разі подання міждержавних заяв.

Суд може приймати заяву до розгляду лише після того, як вичерпано всі національні засоби правового захисту відповідно до загально визнаних принципів міжнародного права, і протягом шести місяців з дня прийняття остаточного рішення по справі.

Той факт, що в національних правових системах майже всіх європейських держав визнається пряма дія рішень Європейського суду з прав людини, є унікальним явищем, яке не має аналогів у сучасному міжнародному праві. До того ж, маючи на меті запобігання різного роду порушенням, держави проводять комплексні навчання працівників суду, правоохоронних органів і пенітенціарних установ, під час яких останнім роз'яснюються стандарти конвенції, що до певної міри знижує ймовірність недотримання її норм на території тієї чи іншої країни [6, С. 39].

Ухвала Європейського суду вважається виконаною після винесення Комітетом міністрів Ради Європи відповідного рішення на основі наданої державою інформації про реалізацію всіх належних заходів індивідуального та загального характеру на виконання цієї ухвали. Теоретично Комітет міністрів може застосувати ст. 8 Статуту Ради Європи про виключення країни зі складу організації, однак мало ймовірно, що він колись удасться до такого кроку.

У законодавстві України, яке стосується виконання рішень ЄСПЛ, відкритими залишаються питання: відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких рішень; нормативного обґрунтування цієї відповідальності; чіткого окреслення повноважень органів, котрі мають здійснювати перевірку виконання рішень Суду й реагувати на порушення в сфері застосування Європейської конвенції.

У питаннях застосування конвенції національними судами під час виконання рішень Європейського суду активнішу позицію повинна мати судова влада, особливо Верховний Суд України, який повинен ініцію-

вати використання цього документа й практики Європейського суду, що дало б змогу інтенсивніше імплемувати міжнародні стандарти захисту прав людини в нашій країні. Адже згідно зі стандартами Ради Європи кожне з прийнятих ЄСПЛ рішень відображає загальний рівень правової культури держави й впливає не тільки на право, а й на розвиток національного законодавства країн-учасниць конвенції. Тож продовження вдосконалення правового, організаційного та інституційного регулювання у сфері виконання рішень Європейського суду є для України необхідним.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Коломієць Н. Деякі проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України / Юридичний журнал. – 2009. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3252>
3. Радчук О. П. Європейська конвенція про захист прав найбільш уразливих верств населення / О. П. Радчук // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 1 (5).
4. Булгакова М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини / Асоціація українських правників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurists.lviv.ua/articles/europeancourtfull>.
5. Мірошніченко О. А. Теорія і практика застосування конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні / О. А. Мірошніченко // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 369–372.
6. Європейський суд з прав людини: організація, діяльність, процес / За ред. В. В. Лутковської. – К.: Праксіс, 2005. – 168 с.
7. Аббакумова Д. В. Еволюція конвенційних повноважень Комітету міністрів Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. – 2014. – № 1(76). – С. 186-194.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Д. В. Аббакумова